

РЕЦЕНЗИЯ

за научноизследователската и преподавателска дейност
на доц. д-р Силвия Атанасова Петкова,
кандидат в конкурса за заемане на академичната длъжност ‘професор’
по професионално направление

2.1. Филология (Съвременен руски език – Прагматика),
обявен от СУ „Св. Кл. Охридски“ в ДВ, бр. 61/2.08.2022 г.

от члена на научното жури проф. д-р Татяна Игоревна Алексиева,
Катедра по руски език, Факултет по славянски филологии,
Софийски университет СУ „Св.Кл. Охридски“

1. Данни за конкурса

В конкурса за ‘професор’ по професионално направление 2.1. Филология (Съвременен руски език – Прагматика), обявен в Държавен вестник, бр. 61 от 2.08.2022 г. за нуждите на Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Кл. Охридски“, като единствен кандидат участва доц. д-р Силвия Атанасова Петкова – дългогодишен щатен преподавател в същата катедра.

Прегледът на документацията, предоставена на Научното жури, показва, че тя отговаря напълно на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Кл. Охридски“.

2. Данни за кандидата

Силвия Петкова е завършила 35 гимназия с преподаване на руски език в гр. София. През 1987 год. се дипломира като специалист по руски език и литература, преводач и преподавател в средните училища – специалност „Руска филология“ с втора специалност психология в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. През следващата година е зачислена в Катедрата по руски език на едногодишна специализация по *Съпоставително изучаване на руската лексика с лексикографски цели* (с ръководител проф. И. Червенкова), която завършва с написването на дипломна работа. В периода 1988 – 1994 е редовен докторант по съвременен руски език в Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ (Русия), където под ръководството на проф. д.ф.н. В. Н. Прохорова успешно защитава дисертация на тема *„Системни семантични връзки на глаголите ‘быть’ и ‘бывают’ в съвременния руски език“* и придобива научната степен „доктор“ (PhD).

От 1994 г. професионалното развитие на Силвия Петкова е трайно свързано с Катедрата по руски език към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Кл. Охридски“, където е назначена като асистент след спечелен конкурс. През 1997 г. е старши асистент, през 2002 – главен, а през 2010 г. се хабилитира като доцент по съвременен руски език – семантика и прагматика.

Участието на доц. Петкова в редица краткосрочни специализации извън страната (1999-2000 в Токио, Япония; 2009 и 2011 в Москва, Русия) повишава и обогатява научната ѝ квалификация и допринася за професионалните ѝ контакти с колеги от водещи университети. Има в актива си и други квалификации, получени чрез участия в методически школи и научно-практически семинари за преподаватели по руски език,

организиран от МОН, Столичната библиотека, Дома на Москва в София и други институции в България.

Доц. Силвия Петкова впечатлява с активната си проектна и експертна дейност: ръководител е на 2 научноизследователски проекта, финансирани от ФНИ към СУ „Експресивност и оценка в руската преса от началото на 21 век до днес“ (2019); „Съвременният руски медиен дискурс (комуникативни стратегии и метафорични модели)“ (2018); член е на екипа на университетски проект „Превод. Култура. Комуникация“ (2018); участва в международния проект „Иновативно образование в хуманитарни и социални науки чрез цифрова трансформация и модернизация на учебните програми във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Техническия университет в Габрово в партньорство с чуждестранни университети от Гърция, Полша и Румъния“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ съвместно с Европейските структурни и инвестиционни фондове (текущ). През периода 2011 – 2015 г. е експерт към МОН в изработването на материалите за ДЗИ по руски език, а през 2002 г. е в състава на националната комисия за организиране на ученическата олимпиада по руски език.

Заслужава да се отбележи сериозната ангажираност на доц. С. Петкова в рамките на факултета в учебно-административната работа: от 2011 г. тя е член на редколегията на списание „Съпоставително езиковедие“, участник е в проекти, свързани с дигитализирането на материалите на списанието. Високият професионализъм и отговорност на Силвия Петкова се проявяват в активната ѝ работа в многобройни комисии, свързани с процедурите на акредитация в СУ, актуализирането на учебните планове и програми на специалност „Руска филология“ (ОКС магистър и бакалавър). От 2003 г. е ръководител на МП „Език. Култура. Превод“. Член е на комисии за прием на докторанти и за докторантски изпити, на кандидатстудентски комисии за прием на магистри, председател е на държавната комисия за защити на дипломни работи към катедрата. От февруари 2020 г. до момента доц. Петкова ръководи катедрата „Руски език“ във ФСлФ с истинска загриженост за развитието на специалността.

Доц. Петкова заема достойно място в общността на българските русисти. Тя членува в авторитетни международни и национални научни организации и сдружения: Международната асоциация на преподавателите по руски език и литература (МАПРЯЛ), Дружеството на русистите в България, Българската национална мрежа на преподавателите по руски език и култура (БНМПРЕК). Тя е висококвалифициран и уважаван специалист не само в академичните среди, но и в цялата професионална общност.

3. Преподавателска работа

Учебно-преподавателската дейност на доц. Петкова е многостранна – преподава и в двете степени на обучение във ФСлФ. Тя е титуляр на задължителните дисциплини по *Съвременен руски език – прагматика*, *Увод в теорията на превода*, *Превод на медийни текстове* и 2 избираеми курса – *Съвременният политически дискурс и проблемите на превода* и *Руската разговорна реч: семантика, прагматика, превод*, предназначени за бакалаври. В МП „Език. Култура. Превод“ е подготвила 3 курса: *Съпоставителна лексикология*, *Лингвистика на текста* и *Лингвопрагматика* и

междукултурен диалог. Тематиката на предлаганите лекционни курсове очертава ясно основните области, в които доц. Петкова е съсредоточила научните си интереси. Отнася се изключително отговорно към научно-преподавателската си дейност и поддържа у студентите траен интерес към водените от нея дисциплини. Под научното ѝ ръководство дипломни работи са защитили 15 магистри. Тя предава знанията си и на по-младите колеги, като двама от тях са успешно защитили своите дисертации, а третият е в напреднал етап от подготовката на докторската си теза.

4. Данни за научната продукция на кандидата

В настоящия конкурс кандидатката е приложила респектираща по обем продукция: 1 монография; 1 раздел от колективна монография, 20 статии в научни списания, 11 статии в сборници на конференции и 1 речник. Пет от представените публикации са в съавторство. Статиите са написани на български (7 бр.), руски (23 бр.) и английски (1 бр.) език, като 8 от тях са издадени в чужбина (в Русия – 4, Казахстан – 2, Венецуела – 1, САЩ – 1), другите – в български филологически издания у нас. Една статия е публикувана в престижно чуждо списание, индексирано в SCOPUS, 3 – в РИНЦ, други – в нереферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни токове, включени в референтния списък на НАЦИД.

Изследователските търсения на доц. Петкова са насочени в три основни полета: 1) прагматиката, 2) теория на превода, 3) методиката на чуждоезиковото обучение. Научната продукция по качество и обем отговаря на профила на обявения конкурс и има подчертано приносен характер.

5. Научноизследователска дейност

Основно място сред трудовете на кандидатката заема монографията *„Эвфемизмы в современных медиатекстах. Коммуникативно-прагматический аспект“* (София: „Парадигма“, 2022 г., 282 с., ISBN 978-954-326-490-2). Композицията включва увод, 4 глави, заключение и списък с библиографията (около 170 заглавия, 13 от които на англоезични автори, плюс 18 лексикографски източника).

Трудът представлява многоаспектно интердисциплинарно изследване на етичните евфемизми в съвременната руска медийна реч. Изборът на темата е мотивиран от една страна от пренасочването на лингвистиката към анализ на езика в реалното му функциониране, а от друга – от слабата проученост на връзката между евфемизмите и стратегиите на речево поведение. Анализът се базира върху солиден корпус от илюстративен материал, ексцерпиран от електронните издания на руски вестниците от последните 20 години, както и от база данни от Националния корпус на руския език, което позволява да се разширят представите ни за ролята и функциите на евфемизацията и да се открие широк спектър от комуникативни интенции, обуславящи употребата на евфемизмите в дискурсивните практики на съвременната медийна комуникация. Използва се холистичен подход към описанието на евфемистичните единици, съчетаващ методите на контекстно-ситуационния и компонентния анализ, метода на анализ на речниковите дефиниции и др.. Изследването има подчертано приносен характер, като основният принос е акцентът върху дескрипцията на „живите“ процеси в руската медийна комуникация с оглед на социокултурните норми и в лингвокреативен аспект.

Първа глава на монографията, която има теоретико-методологичен характер, разработва понятийно-терминологичния апарат на изследването. Прави се детайлен преглед на съществуващите подходи към определението на евфемизмите като лингвистичен феномен. Застъпва се виждането, че евфемизмите са думи или изрази, използвани за перифрастично, завоалирано означаване на обекти от действителността, чието пряко назоваване се оценява като недопустимо с оглед на спазването на нормите на комуникативната етика или с оглед на користните интереси на говорещия (стр. 21). Мотивирайки природата на евфемизацията, доц. С. Петкова я разглежда в широк контекст като: 1) процес на употреба на евфемизмите в речта; 2) езиков механизъм за образуване на евфемизмите; 3) речева тактика, служеща като езиков инструмент за прилагане на определена речева стратегия (стр. 23). Според нормите на учтивост се разграничават два типа евфемизми – етични и манипулативни, като в рамките на първия тип се открояват три подтипа: евфемизми от лично-битовата сфера, политически коректни евфемизми и митигативно-оценъчни евфемизми. Авторката коментира взаимовръзката между евфемизмите и явлението табу, като справедливо отбелязва, че като релевантен критерий за езикова табуизация се определя стигматичността на денотата. Прецизно са проучени речевите похвати и начините за евфемизация: изместване, разширяване, разлагане на семантичния фокус на номинацията, промяната на формата в номинацията, лексикалната субституция (вкл. заместване с чуждица). Подчертава се, че семантичната непрозрачност на заемките и способността им да внасят книжен елемент в речта определят комуникативната им ценност като средство за „облагородяване“ на вербалната репрезентация на денотата (стр. 55).

Открояват се базовите критерии за разграничаване на системно-езиковите и речевите евфемизми, като се посочва, че речниковата фиксация не е единственият обективен критерий при определяне на статута на евфемизма. Справедливо се отбелязва, че речевите евфемизми не са готово кодово обозначение на определен денотат. Мотивира се необходимостта от диференциране на речевите евфемизми на контекстуални и оказионални.

Във *втора глава* се представят теоретичните основи на прагматичния анализ на евфемизмите, коментират се редица специфични аспекти на функционирането на евфемизмите в медийните текстове. Изследват се контекстуално-ситуативните условия, в които евфемизмите стават обект на езикова игра. Проучени са редица игрови техники: семантично изместване, замяна на компонент на фразеологичен евфемизъм, сблъсък на значенията на сродни думи. Особено внимание заслужава анализът на взаимодействието на евфемизмите със съпътстващите ги рефлексиви. Доказва се фреквентната поява на тези метаоператори при употреба на митигативно-оценъчни евфемизми, образувани чрез литота или лексикално прекодиране. Установен е разобличителният ефект на маркерите за смекчаване на номинацията (*мягко говоря, мягко изразяясь*), които практически неутрализират камуфлажната сила на митигативно-оценъчния евфемизъм, но същевременно привидно демонстрират спазването на максимата за одобрение.

В *трета и четвърта глава* са представени резултатите от собственото проучване на авторката. Доказва се, че използването на евфемизмите от лично-битовата сфера,

отнасящи се към физиологичните нужди и зоната „под кръста“, обслужва стратегията за създаване на иронична речева тоналност с цел завоалиране на комуникативната неловкост поради неспазване на нормите на благоприличие (стр. 179). Открити са различията в степента на табуизацията на съотнасящите се с тях antecedенти. Резултатите от анализа свидетелстват за определена динамика в сферата на действащите в съвременната руска медийна реч словесни забрани.

Прецизният анализ на политически коректните евфемизми в медийните текстове сочи, че реализацията им е свързана с проявите на езикова толерантност в съвременната руска лингвокултурна общност. Особено внимание е отделено на реализирането на стратегията на иронията при употребата на някои перифрастични номинации на етнически малцинства от типа: *гости с юга, гости из солнечных республик, южане*, които са на границата на (не)толерантността.

В заключението на монографията авторката умело интерпретира и систематизира резултатите от осъществения анализ, като убедително доказва теоретичната и практическа ценност на проучването на евфемизмите в прагматична перспектива.

Оценявам високо статиите на доц. С. Петкова с фокус върху прагматиката (№ 1.6, 1.9, 1.12, 1.16, 1.19, 1.20, 1.24), интегрирани след преработката в монографията, които доказват, че наблюденията и изводите са резултат на задълбочено обмисляне и апробиране.

В трудовете по конкурса личи както интересът на кандидатката към интердисциплинарните изследвания, така и впечатляващо разнообразие от теми, по които тя работи. Във фокуса на вниманието ѝ са прагматичните функции на жаргонните думи в заглавията от руските медии (№ 1.17, 1.18, 1.21, 1.22). Анализът на значим емпиричен материал показва, че инкорпорирането на някои елементи от жаргона в заглавията не само привлича вниманието на читателя, но го „насочва към определена оценъчна интерпретация на съдържанието на основния текст“. Авторката застъпва виждането, че субстандартните езикови елементи се отличават с особена смислова наситеност, която дава възможност за изразяване на широк спектър от аксиологични значения.

Друг тематичен кръг се открива в публикациите, посветени на обръщанията-регулативи в руската комуникация (№ 1.8, 1.10). Изследван е както контекстът, в който използването на социално маркирано обръщение води до комуникативен дисбаланс, така и спецификата на функционирането на вокативите като средство за регулиране на диалогичната интеракция. За пръв път обект на проучване в българската русистика са метакомуникативните извинения. В поредица статии се разглеждат интенционалните параметри на функционирането им в контекста на медийното интервю като се открояват три типа комуникативно-прагматични норми, нарушенията на които са съпътствани от извинения: 1) езикови норми; 2) речеви норми; 3) норми за водене на разговор. Според авторката, метакомуникативните извинения са мотивирани от интенцията на говорещия да се презентира като личност с висока езикова култура (№ 1.14, 1.15, 1.19). Също така са приноси изследванията на метакомуникативните единици, насочени към оптимизиране на вербалното взаимодействие в медийния диалог. Анализират се метакомуникативните актове, адресирани към събеседника, като се разкрива цяла гама прагматични функции, формулирани във вид на вторични

комуникативни интенции на говорещия. Отбелязва се, че реализацията на прагматичния потенциал на вметнатите метакомуникативи е свързана с умението на говорещия да поддържа интереса към дискусията и да направлява разговора в нужната посока. Открити са две ключови области на дискурса, обслужвани от метакомуникативите: 1) сферата на регулиране и координиране на речевото взаимодействие, 2) сферата на структуриране на диалогичния текст (№ 1.2, 1.4, 1.7).

Не по-малко значими и приноси са публикациите, посветени на слабо разработените проблеми на превода на руските експресивни обръщения (№ 2.1) и експресивните речеви формули (№ 2.2) на български език. Прилаганите преводни стратегии се анализират в светлината на теорията на речевите актове и с оглед на ситуационния контекст на изказването. Въз основа на анализа на езиковия материал авторката доказва, че при избора на подходящ узуален еквивалент преводачите се ръководят преди всичко от прагматичните интенции, заложи в изходната речева формула.

В публикациите си (написани в съавторство) в областта на *методиката на чуждоезиковото обучение* доц. Петкова проучва проблемите при изграждането на комуникативни умения и социокултурна компетентност в рамките на обучението по литература на чужд език (№ 3.1., 3.2.), както и развиването у обучаемите на умения за аргументативно мислене (№ 3.3.).

Бих искала да отбележа приноса на Силвия Петкова в областта на съпоставителната лексикография. Тя е съавтор на авторитетен двуезичен англо-руски и руско-английски речник (съвместен продукт на немското издателство *PONS* и руското издателство „*Мир книги*“).

От справката за цитатната активност на доц. С. Петкова се вижда, че общо *библиографските цитирания са 119, индексирани публикации* в световна база данни – 1 (SCOPUS), в монографии и колективни токове с научно рецензиране – 26. Това означава, че трудовете ѝ се ползват с авторитет в научната общност у нас и в чужбина.

Заклучение

Познавам лично доц. Силвия Петкова като отличен професионалист, който изцяло е отдаден на научната и преподавателска дейност. Тя се ползва с неизменно уважение сред колегите си като ерудиран човек, който е готов да сподели знанията и опита си и умее да работи в екип.

В заключение ще обобщя, че представените за участие в конкурса лингвистични трудове имат научно-приложни приноси и се отличават с висока научна стойност и изследователска задълбоченост. Всичко това ми дава основание с пълно убеждение да гласувам **положително** за избирането на **доц. д-р Силвия Атанасова Петкова** на академичната длъжност „професор“ в СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление **2.1. Филология (Съвременен руски език – Прагматика)**.

06.12. 2022 г.

Изготвил рецензията:.....

(проф. д-р Татяна Алексиева)